

บทที่ 2

ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการประเมินหลักสูตร

ในบทนี้จะได้กล่าวถึงความรู้เบื้องต้นที่เกี่ยวข้องกับการประเมินหลักสูตร ได้แก่ ความหมายของการประเมินผลและการประเมินหลักสูตร ความแตกต่างระหว่างการประเมินกับการวิจัย ความหมายของหลักสูตรและโครงการ จุดมุ่งหมายของการประเมินหลักสูตร ความจำเป็นและประโยชน์ของการประเมินหลักสูตร สิ่งที่ควรประเมินในเรื่องหลักสูตร และปัญหาในการประเมินหลักสูตร

ความหมายของการประเมินผลและการประเมินหลักสูตร

คำว่า "ประเมินผล" ตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า "Evaluation" ซึ่งมีผู้ให้ความหมายไว้หลายทัศนะ และได้มีการพัฒนาปรับเปลี่ยนมาตามลำดับ ได้แก่

ก. การประเมิน (Evaluation) = การวัด (Measurement)

เป็นการให้ความหมายคำ ประเมินผล ในความหมายเดียวกันกับคำว่า วัด (Measurement) ซึ่งอยู่ในช่วง ค.ศ. 1920-1930 อันเป็นระยะที่การวัดมีการพัฒนาขึ้นมากเกี่ยวกับเทคนิควิธีต่าง ๆ การให้ความหมายคำประเมินผลในลักษณะนี้มีส่วนดีในแง่ทำให้การประเมินผลเกี่ยวข้องกับหลักการทางวิทยาศาสตร์ของการวัด ซึ่งเน้นความเป็นปรนัยและความเที่ยงตรงของเครื่องมือ

การให้ความหมายเช่นนี้ก็มีส่วนเสียในแง่การทำให้ นักประเมินมีบทบาทเป็นนักเทคนิค การวัดมุ่งสร้างเครื่องมือวัดคุณลักษณะของบุคคล และละเลยมองข้ามตัวแปรที่สำคัญบางตัว อาทิ การจัดองค์กร การประสานงาน เป็นต้น (ศิริชัย กาญจนวาสี 2537: 12-13)

ข. การประเมิน (Evaluation) = การวิจัยประยุกต์ (Applied Research)

การให้ความหมายการประเมินในลักษณะนี้ ผู้ให้ความหมายเห็นว่ากิจกรรมในการประเมินผลมีลักษณะใกล้เคียงกับกิจกรรมการวิจัยเป็นอย่างมาก ทั้งในแง่ของระเบียบวิธีทางวิทยาศาสตร์ การออกแบบ เครื่องมือ และการวิเคราะห์ เป็นการมองการประเมินว่าเป็นวิทยาศาสตร์ประยุกต์หรือการวิจัยประยุกต์

ส่วนดีในการมีแนวคิดว่าการประเมินเป็นการวิจัยประยุกต์ ทำให้สามารถนำจุดเด่นของระเบียบวิธีวิจัยมาใช้เป็นแนวทางการประเมิน เช่น การกำหนดและทดสอบสมมุติฐาน การออกแบบการวิจัย การทดสอบทางสถิติ เป็นต้น

ค. การประเมิน (Evaluation) = การตรวจสอบความสอดคล้อง (Determining Congruence)

การให้ความหมายของการประเมินในลักษณะนี้เกิดขึ้นจากประสบการณ์ของ Ralph W. Tyler ซึ่งเป็นผู้ริเริ่มการประเมินโครงการมัธยมศึกษาของสหรัฐอเมริกาติดต่อกันเป็นเวลา 8 ปี ทั้งนี้ไทเลอร์ได้กำหนดเกณฑ์การประเมินไว้ว่า ถ้าโครงการจัดการศึกษาประสบความสำเร็จแล้ว นักเรียนจะต้องเปลี่ยนพฤติกรรมไปในทิศทางที่พึงประสงค์สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษานั้น

แนวคิดของไทเลอร์ทำให้เกิดความหมายของการประเมินว่า หมายถึง กระบวนการตรวจสอบความสอดคล้องระหว่าง “ผลที่ได้กับวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้” ซึ่งความหมายนี้ได้รับการยอมรับอย่างแพร่หลาย และมีอิทธิพลต่อวงการการประเมินผลจนถึงปัจจุบัน

ส่วนดีของการให้ความหมายเช่นนี้ ทำให้ผู้จัดทำโครงการมีการเขียนวัตถุประสงค์ของโครงการให้ชัดเจนขึ้น เป็นวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมที่สามารถตรวจสอบวัดได้

ง. การประเมิน (Evaluation) = การช่วยตัดสินใจ (Assist Decision Making)

ความหมายของการประเมินที่หมายถึง การช่วยตัดสินใจสำหรับผู้บริหารเกิดขึ้นในช่วงทศวรรษ 1960 ซึ่งเกิดจากการให้ความหมายของครอนบัค (Cronbach, 1963, Alkin, 1969) และสตัฟเฟิลบีมกับคณะ (Stufflebeam et al. 1971) ที่เห็นว่าการประเมินหมายถึง กระบวนการระบุและเสนอสารสนเทศเพื่อช่วยการตัดสินใจ

การให้ความหมายของการประเมินเช่นนี้มีส่วนดีในแง่ที่ว่า ทำให้มีการเสนอสารสนเทศที่เป็นประโยชน์ต่อการบริหารงานของผู้บริหาร ซึ่งจะทำให้เกิดการตัดสินใจอย่างมีเหตุผล แต่อย่างไรก็ตาม ยังมีส่วนจำกัดอยู่ ที่มีผู้โต้แย้งว่าการเน้นเฉพาะการให้สารสนเทศต่อผู้บริหารนั้นทำให้แคบ และเป็นการให้ความสำคัญกับบุคคลเพียงกลุ่มเดียว ทั้งที่มีกลุ่มบุคคลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องที่ควรจะได้ประโยชน์จากสารสนเทศของการประเมินเช่นกัน

จ. การประเมิน (Evaluation) = การบรรยายอย่างลุ่มลึก (Description or Portrayal)

การให้ความหมายการประเมินที่หมายถึง การบรรยายอย่างลุ่มลึกเกิดจากแนวคิดของสเตก (Stake, 1967, 1975, 1978; Stake and Fasseley, 1978) ซึ่งเน้นกิจกรรมการประเมินที่ “การบรรยายอย่างลุ่มลึก” เพื่อให้ได้สารสนเทศที่สนองความต้องการและความสนใจของผู้ใช้ ส่วนการตัดสินใจคุณค่าให้ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของผู้ใช้สารสนเทศเป็นสำคัญ

การบรรยายอย่างลุ่มลึกในที่นี้หมายถึง การบรรยายความสัมพันธ์และความสอดคล้องของสิ่งที่คาดหวัง สิ่งที่เกิดขึ้นจริง และเกณฑ์มาตรฐานของโครงการ นอกจากนั้นในแง่ของระเบียบวิธีที่ใช้สำหรับการค้นหารวบรวมข้อมูล เพื่อให้เกิดการบรรยายอย่างลุ่มลึก สเตกเสนอแนะให้ใช้การศึกษาเฉพาะกรณี (Case Study)

จ. การประเมิน (Evaluation) = การตัดสินคุณค่า (Determining of Worth or Value)

ความหมายของการประเมินที่หมายถึงการตัดสินคุณค่าของสิ่งที่มีมุ่งประเมินเกิดจากแนวคิดของสคริเวน (Scriven. 1957, 1974, 1976) และปัจจุบันนี้ความหมายการประเมินดังกล่าวเป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวาง การประเมินตามนัยความหมายนี้ได้นำไปใช้โดยมีรูปแบบแตกต่างกัน เช่น การตัดสินคุณค่าโดยผู้เชี่ยวชาญ (Professional Judgement) และการตัดสินคุณค่าตามมาตรฐานวิชาชีพ (Professional Review) เป็นต้น

ส่วนดีในการให้ความหมายการประเมินว่า การตัดสินคุณค่าทำให้ภาพของการประเมินมีความสมบูรณ์ขึ้นในแง่บทบาทของการวัด การบรรยาย และการตัดสินคุณค่า ถ้าผู้ประเมินมีความรอบรู้ในวิธีการและเนื้อหาของการประเมิน หรือผู้ประเมินมีประสบการณ์ก็จะทำให้ผลการประเมินน่าเชื่อถือมากขึ้น

จากความหมายของค่าประเมินผลที่นำเสนอมาทั้งหมดนั้นแสดงให้เห็นว่าความหมายของการประเมินผลพัฒนาการมาเป็นลำดับ ควบคู่กับการวัด การวิจัย และการดำเนินโครงการ จนกระทั่งในท้ายที่สุด ปัจจุบันนี้เมื่อพูดถึงการประเมินแล้ว ในวงนักวิชาการจะตระหนักดีว่าหมายถึง การตัดสินคุณค่าของโครงการหรือหลักสูตรนั่นเอง

แต่อย่างไรก็ดีหากเราพิจารณาจากความหมายทั่ว ๆ ไป หรือความหมายกลาง ๆ ของ คำว่า การประเมินนั้น ก็จะหมายถึง “กระบวนการรวบรวมข้อมูลของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปเทียบกับเกณฑ์แล้วตัดสินให้คุณค่าต่อข้อมูลของสิ่งนั้น ๆ ”

ส่วนความหมายของการประเมินหลักสูตร ได้มีนักการศึกษาหลายท่านให้ความหมายของการประเมินหลักสูตรไว้ต่าง ๆ กันดังนี้

กูด (Good. 1973 : 209) ได้ให้ความหมายว่า การประเมินหลักสูตรคือการประเมินผลของกิจกรรมการเรียนภายในขอบข่ายของการสอนที่เน้นเฉพาะจุดประสงค์ของการตัดสินใจในความถูกต้องของจุดมุ่งหมาย ความสัมพันธ์และความต่อเนื่องของเนื้อหา และผลสัมฤทธิ์ของวัตถุประสงค์เฉพาะซึ่งนำไปสู่การตัดสินใจในการวางแผน การจัดโครงการ การต่อเนื่องและการหมุนเวียนของกิจกรรมโครงการต่าง ๆ ที่จะจัดให้มีขึ้น

ครอนบัค (Cronbach. 1970: 231) ให้ความหมายว่า การประเมินหลักสูตร คือ การรวบรวมข้อมูลและการใช้ข้อมูลเพื่อตัดสินใจในเรื่องโปรแกรมหรือหลักสูตรการศึกษา

สตัฟเฟิลบีมและคณะ (Stufflebeam et al. 1971: 128) ให้ความหมายของการประเมินหลักสูตรว่า การประเมินหลักสูตรคือ กระบวนการหาข้อมูล เก็บข้อมูล เพื่อนำมาใช้เป็นประโยชน์ในการตัดสินใจทางเลือกที่ดีกว่าเดิม

สุมิตร คุณากร (2523: 198) กล่าวถึงการประเมินหลักสูตรไว้ว่า การประเมินหลักสูตร คือ การหาคำตอบว่าหลักสูตรสัมฤทธิ์ผลตามที่กำหนดไว้ในความมุ่งหมายหรือไม่มากน้อย

เพียงใด และอะไรเป็นสาเหตุ การประเมินหลักสูตรเพื่อตัดสินสัมฤทธิ์ผลของหลักสูตรนั้นมีขอบเขตรวมถึง (1) การวิเคราะห์ตัวหลักสูตร (2) การวิเคราะห์กระบวนการของการนำหลักสูตรไปใช้ (3) การวิเคราะห์สัมฤทธิ์ผลในการเรียนของนักเรียน (4) การวิเคราะห์โครงการประเมินหลักสูตร

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2523: 192) ให้ความหมายของการประเมินหลักสูตรไว้ว่า การประเมินหลักสูตรเป็นการพิจารณาเกี่ยวกับคุณค่าของหลักสูตรโดยใช้ผลจากการวัดในแง่มุมต่าง ๆ ของสิ่ง que ประเมินเพื่อนำมาพิจารณาร่วมกัน และสรุปว่าจะให้คุณค่าของหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นมา นั้นว่า เป็นอย่างไร มีคุณภาพดีหรือไม่เพียงใด หรือได้ผลตรงตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดหรือไม่ มีส่วนใดที่จะต้องปรับปรุงแก้ไข

สุจริต เพียรชอบ กล่าวถึงการประเมินหลักสูตรไว้ว่า เป็นกระบวนการที่สำคัญเพราะเป็นการหาคำตอบว่าหลักสูตรสัมฤทธิ์ผลตามที่ได้ตั้งจุดมุ่งหมายไว้หรือไม่ มากน้อยเพียงใด อะไรเป็นสาเหตุ ผู้ประเมินหลักสูตรจึงต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ดีทั้งทางด้านหลักสูตรและด้านการประเมินผล ซึ่งจะต้องเน้นการประเมินทั้งโปรแกรมการศึกษา มิใช่แต่เพียงผลการเรียนปีสุดท้ายเท่านั้น แต่ควรประเมินผลการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้เรียนด้วย

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539: 192) ให้ความหมายของการประเมินหลักสูตรว่า หมายถึง การรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล แล้วนำข้อมูลมาใช้ในการตัดสินหาข้อบกพร่องหรือปัญหา เพื่อหาทางปรับปรุงแก้ไขส่วนประกอบทุกส่วนของหลักสูตรให้มีคุณภาพดียิ่งขึ้น หรือตัดสินหาคุณค่าของหลักสูตรนั้น ๆ

จากความหมายของการประเมินหลักสูตรที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นว่า นักการศึกษาได้ให้ความหมายไว้เป็น 2 ลักษณะ คือ ความหมายแรกเป็นการให้ความหมายในแง่ที่เกี่ยวกับสิ่งที่ต้องทำการประเมิน และความหมายที่สองจะให้ในแง่ของกระบวนการประเมินผล

ความแตกต่างระหว่างการประเมินกับการวิจัย

โบล่า (Bhola. 1979: 3-4) ได้แยกแยะให้เห็นความแตกต่างระหว่างการประเมินกับการวิจัย คือ

1. ผู้วิจัยและผู้ประเมินจะต้องมีประสบการณ์ทางการศึกษาเหมือนกัน แต่ผู้วิจัยต้องมีความสนใจในวิชาการมากกว่า ส่วนผู้ประเมินต้องเป็นผู้ปฏิบัติมากกว่า
2. ผู้วิจัยมักทำงานในเรื่องที่ตนเองสนใจ ส่วนผู้ประเมินมักจะทำกร่วมกับคณะทำงานในโครงการ และจะต้องรับผิดชอบต่อความต้องการของกลุ่มที่มีอำนาจในการตัดสินใจ
3. ผู้วิจัยเลือกเรื่องวิจัยที่มีความสำคัญทางทฤษฎี (Theoretical Significance) โดยมีความมุ่งหวังที่จะใช้ผลการวิจัยไปขยายความรู้ในสาขาวิชา (ศาสตร์) ที่ตนสนใจ ส่วนผู้ประเมินเลือก

เรื่องที่มีความสำคัญในการปฏิบัติ (Practical Significance) ต่อโครงการที่มีอยู่โดยมีความตั้งใจที่จะแก้ปัญหาเฉพาะอย่าง ผู้วิจัยและผู้ประเมินอาจใช้เครื่องมืออย่างเดียวกันในการทำงาน แต่ผู้วิจัยจะสนใจการออกแบบวิจัยที่สมบูรณ์แบบ สนใจควบคุมการทดลอง ตลอดทั้งความมีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนผู้ประเมินจะเป็นนักปฏิบัติ จะออกแบบการประเมินที่เหมาะสมกับสถานการณ์ และมุ่งความสนใจด้านประโยชน์ใช้สอยมากกว่าความมีนัยสำคัญทางสถิติ

4. ผู้วิจัยทำงานตามขั้นตอน เวลาไม่เป็นตัวบีบบังคับ แต่ผู้ประเมินจะต้องทำงานให้ทันกับช่วงเวลาที่จำกัดในการเสนอข้อมูลย้อนกลับ เพื่อให้คณะทำงานของโครงการสามารถใช้ข้อมูลสำหรับตัดสินใจดำเนินงานใหม่ได้ทัน หรือใช้เป็นหลักฐานในการยืนยันถึงผลสำเร็จของโครงการที่ได้ปฏิบัติไปแล้ว

5. ผู้วิจัยและผู้ประเมินจะถูกตัดสินผลงานในลักษณะที่แตกต่างกัน คือ ผลงานการวิจัยช่วยในการขยายความรู้ให้แก่มวลชนได้หรือไม่ ส่วนผู้ประเมินก็จะถูกตัดสินว่า เขาสามารถให้ข้อมูลที่จำเป็นแก่ผู้มีอำนาจในการตัดสินใจในแต่ละโครงการหรือไม่ เพื่อผู้มีอำนาจเหล่านั้นสามารถทราบถึงผลผลิตจากสิ่งที่ได้ลงทุนไปในโครงการ

เวิร์เธนและแซนเดอร์ส (Worthen and Sanders, 1973: 26-39) ได้กล่าวถึงลักษณะ 12 ประการ ที่ทำให้การวิจัย (research) แตกต่างจากการประเมิน (evaluation) คือ

1. แรงจูงใจ สิ่งจูงใจให้ทำวิจัย คือ ความสนใจใคร่รู้ แต่สิ่งจูงใจของการประเมินจะมุ่งตรงไปที่ศึกษาผลของการแก้ปัญหาเชิงปฏิบัติเฉพาะอย่าง

2. วัตถุประสงค์ การวิจัยมุ่งหาข้อมูลเชิงสรุปให้เกิดความเข้าใจในปรากฏการณ์ที่เลือกตามความสนใจเพื่อให้ได้ข้อสรุป (conclusion-oriented) แต่การประเมินมุ่งหาข้อมูลที่จะนำไปสู่การตัดสินใจ (decision-oriented) ในเรื่องของการปฏิบัติ เช่น การบริหาร การวางนโยบาย การจัดทำสื่อ เป็นต้น

3. การสร้างกฎและการพรรณนา การวิจัยจะค้นหากฎของความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรในปรากฏการณ์ แต่การประเมินจะมุ่งพรรณนาปรากฏการณ์เฉพาะอย่างและตัดสินตามเกณฑ์ของคุณค่า

4. บทบาทของการอธิบาย การวิจัยจะมีลักษณะการอธิบายที่อ้างอิงถึงกฎเกณฑ์ที่มีลักษณะวิทยาศาสตร์ มากกว่าการประเมินที่มุ่งอธิบายให้เข้าใจสิ่งเฉพาะอย่างที่ถูกประเมินโดยไม่ต้องอ้างอิงกฎนักกว่าทำไมจึงเป็นเช่นนี้ เป็นอย่างไรได้อย่างไร เป็นต้น

5. ระดับของความเป็นอิสระในการแสวงหา การวิจัยมีระดับของความเป็นอิสระในการค้นหาความรู้ความจริงในประเด็นปัญหาที่ตนเองกำหนดเอง ในขณะที่การประเมินมีระดับความเป็นอิสระลดลง เพราะต้องตอบสนองต่องานและกลุ่มคนเป้าหมายที่ต้องการสนองตอบ

6. ลักษณะการตรวจสอบปรากฏการณ์ การวิจัยมุ่งตรวจสอบข้อเท็จจริงเชิงวิทยาศาสตร์ เพื่อพิจารณาความกระจ่างเชิงประจักษ์และความสัมพันธ์เชิงเหตุและผล แต่การประเมินจะตรวจสอบความมีคุณค่าและคุณประโยชน์ต่อสังคมของปรากฏการณ์

7. การอนุมานของสิ่งที่ศึกษา การวิจัยมุ่งอนุมาน (generalize) สิ่งที่ศึกษาให้สรุปพาดพิงไปถึงความจริงที่ค่อนข้างเป็นสากลพันกาลเวลาและเกินกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ศึกษา นั่นคือ จะสรุปเป็นข้อเท็จจริงของประชากรทั่วไปในวงกว้าง แต่การประเมินจะสรุปข้อเท็จจริงเฉพาะกรณีตัวอย่างที่ศึกษา มีระดับการอนุมานแคบกว่าการวิจัยอย่างมาก การประเมินจะตีความพาดพิงได้เฉพาะสิ่งที่มีที่ตั้งทางภูมิศาสตร์แตกต่างกันเท่านั้น

8. ระดับของการตัดสินคุณค่า การวิจัยไม่สนใจหรือไม่เน้นการตัดสินคุณค่าของสิ่งที่ศึกษานัก แต่การประเมินจะถือเป็นหัวใจทีเดียว ทั้งการวิจัยและการประเมินต่างก็เกี่ยวข้องเรื่องของคุณค่าทั้งคู่ โดยถือว่าสิ่งที่จะวิจัยนั้นจะต้องสำคัญและมีประโยชน์แน่นอน ในขณะที่การประเมินถือเอาคุณค่าเป็นตัวตั้งต้นของการวางแผนเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นพิเศษทีเดียว

9. เทคนิคการศึกษาค้นคว้า ทั้งการวิจัยและการประเมินใช้เทคนิคการเก็บรวบรวมข้อมูลร่วมกันได้ จะมีข้อแตกต่างบ้างในบางเทคนิคของการวิจัย เช่น การออกแบบการทดลองที่ต้องควบคุมตัวแปรอิสระจะเป็นเทคนิคเฉพาะที่ใช้ได้น้อยในการประเมิน ที่มียอมรับตัวแปรตามสภาพจริงมากกว่าการควบคุมเป็นพิเศษ

10. เกณฑ์การตัดสินคุณภาพของกิจกรรม การวิจัยมีเกณฑ์สำคัญของการพิจารณาความเหมาะสมของเทคนิคกระบวนการวิจัย 2 ประการ คือ ความตรงภายใน (ผลการวิจัยมาจากสาเหตุของตัวแปรอิสระที่จัดไว้เท่านั้นไม่ได้มาจากอิทธิพลของความผันแปรอื่น ๆ ที่มารบกวน) และความตรงภายนอก (ผลการวิจัยสามารถสรุปเป็นความจริงถึงประชากรของกลุ่มตัวอย่างได้) ในขณะที่เกณฑ์การพิจารณาความเหมาะสมของกระบวนการประเมินเน้นที่ให้ได้ข้อมูลที่ตรงความเป็นจริง และน่าเชื่อถือในกลุ่มคนผู้จะใช้ผลการประเมิน

11. การใช้ทฤษฎีเป็นพื้นฐาน การวิจัยมักใช้แนวคิดทฤษฎีรูปแบบเดียวต่อการศึกษา ค้นคว้าวิจัยในปัญหาใดปัญหาหนึ่ง แต่การประเมินจำเป็นต้องใช้ทฤษฎีและแนวคิดหลายแง่มุม เพื่อจะตอบคำถามของการประเมิน

12. การฝึกอบรม นักวิจัยอาจได้รับการฝึกอบรมในสาขาวิชาใดวิชาหนึ่งมาก่อนแล้ว ให้เรียนรู้เทคนิคการวิจัยก็จะเพียงพอ ในขณะที่นักประเมินควรมีพื้นฐานความรู้ที่กว้างขวางกว่า เพื่อให้สามารถทำความเข้าใจในสิ่งที่ประเมินได้กว้างขวางหลายแง่มุม

ไอแซคและไมเคิล (Issac and Michael. 1984: 2-3) ได้สรุปความแตกต่างระหว่างการวิจัยกับการประเมินไว้ดังนี้

ตารางแสดงความแตกต่างระหว่างการวิจัยกับการประเมิน

ลักษณะ	วิจัย	ประเมิน								
ความมุ่งหมาย ผลที่ได้ คุณค่า สิ่งจูงใจ รูปแบบแนวดำเนินงาน	ความรู้ใหม่ ข้อเท็จจริง สรุปได้ถึงประชากร อธิบายและทำนาย การขาดความรู้และความใคร่รู้ ความสัมพันธ์เชิงเหตุและผล	ผลของการดำเนินงานการสร้างผลผลิต ตัดสินใจเฉพาะอย่าง ตัดสินใจคุณค่า คุณประโยชน์ ความจำเป็นและเป้าประสงค์ กระบวนการจากวิถีทางไปสู่เป้าหมาย ปลายทาง								
จุดเน้น แนวคิดเบื้องต้น	ทดสอบสมมติฐาน 1. เทคนิคการทดลอง <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; width: fit-content; margin: 10px auto;"> <table style="border-collapse: collapse; text-align: center;"> <tr> <td style="padding: 2px 10px;">E</td> <td style="padding: 2px 10px;">T₁</td> <td style="padding: 2px 10px;">X</td> <td style="padding: 2px 10px;">T₂</td> </tr> <tr> <td style="padding: 2px 10px;">C</td> <td style="padding: 2px 10px;">T₁</td> <td colspan="2" style="padding: 2px 10px;">T₂</td> </tr> </table> </div> 2. เทคนิคหาความสัมพันธ์	E	T ₁	X	T ₂	C	T ₁	T ₂		พิจารณาการบรรลุวัตถุประสงค์ 1. วิธีการเชิงระบบ <div style="text-align: center; margin: 10px auto;"> </div> 2. วิธีการยึดจุดประสงค์
E	T ₁	X	T ₂							
C	T ₁	T ₂								
ความรู้ที่ใช้ เกณฑ์ ลักษณะการดำเนินงาน	ควบคุมการจัดความผันแปร ความตรงภายในและภายนอก วิจัยบริสุทธิ์และประยุกต์ - ทดลองจริง - กึ่งทดลอง	<table border="1" style="width: 100%; text-align: center; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 33%;">จุดประสงค์</td> <td style="width: 33%;">กิจกรรม</td> <td style="width: 33%;">การวัด</td> </tr> </table> การวางแผนและจัดการโครงการ ตรงความเป็นจริงและน่าเชื่อถือ ประเมินระหว่างดำเนินงาน ประเมินสรุปผลดำเนินงาน ประเมินกระบวนการ ประเมินระหว่างดำเนินงาน ประเมินผลผลิต	จุดประสงค์	กิจกรรม	การวัด					
จุดประสงค์	กิจกรรม	การวัด								

จะเห็นได้ว่าการวิจัยและการประเมินมีส่วนที่คล้ายและแตกต่างกัน ส่วนที่คล้ายกัน ได้แก่ วิธีการแสวงหาข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล และการนำเสนอข้อมูล ส่วนที่แตกต่างกัน ได้แก่ การกำหนดวัตถุประสงค์ รูปแบบของการศึกษา และการนำผลที่ได้ไปใช้ประโยชน์ต่างกัน

ในการสรุปผลการวิจัยนั้น ถ้ามีวัตถุประสงค์เพื่อตัดสินความเหมาะสม ความมีคุณภาพ ความมีคุณค่า ความมีคุณประโยชน์ ของข้อมูลที่ได้รับโดยพิจารณาเปรียบเทียบกับเกณฑ์อย่างใดอย่างหนึ่งที่กำหนดไว้แล้ว กระบวนการวิจัยนี้จะมีชื่อเรียกเพิ่มเติมว่า การวิจัยเชิงประเมิน (evaluation research) หรือเรียกทั่ว ๆ ไปว่า การประเมิน (evaluation)

โดยสรุปจะถือว่าการประเมินก็คือ การวิจัยชนิดหนึ่งที่มีการนำข้อมูลมาตัดสินตีความเทียบกับเกณฑ์อย่างใดอย่างหนึ่ง

ตัวอย่างการวิจัยและการประเมิน

1. ชื่อเรื่อง การศึกษาคุณสมบัติที่พึงประสงค์ด้านการสอนของอาจารย์สอนวิชาศิลปศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ในทัศนะของนิสิต

ความรู้ความจริงที่ได้รับ

นิสิตมีทัศนะต้องการอาจารย์ที่มีคุณสมบัติด้านบุคลิกภาพมาก และคุณสมบัติด้านการเตรียมการสอน วิธีสอน การใช้สื่อการสอน การวัดผลประเมินผลอยู่ในระดับกลาง

ข้อสังเกตกระบวนการวิจัย

เป็นการวิจัยสำรวจ เครื่องมือ คือ แบบสอบถาม กลุ่มตัวอย่างเป็นนิสิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าเฉลี่ยของระดับความต้องการจากน้อยไปหามาก

การวิจัยเรื่องนี้ไม่ใช่การประเมิน แต่จะเป็นการประเมินถ้าผู้วิจัยมีความคาดหวังเป็นเกณฑ์ไว้ล่วงหน้าว่า อาจารย์ศิลปศึกษาควรมีคุณสมบัติด้านใดเป็นระดับที่มาก แล้วนำผลการสำรวจมาเปรียบเทียบกับคุณสมบัติด้านใดสอดคล้องกับเกณฑ์ ด้านใดดีกว่าเกณฑ์ เป็นต้น

2. ชื่อเรื่อง การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนคณิตศาสตร์เรื่องเซต โดยใช้แผ่นใส ประกอบเทปเสียงกับการสอนปกติของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนถาวรนุกูล จังหวัดสมุทรสงคราม

ความรู้ความจริงที่ได้รับ

นักเรียนที่เรียนด้วยวิธีสอน 2 วิธีนี้มีผลการเรียนคณิตศาสตร์เรื่องเซตไม่แตกต่างกัน บทเรียนแผ่นโปร่งใสประกอบเทปเสียงสร้างขึ้นมีประสิทธิภาพ 81.99/55.00

ข้อสังเกตกระบวนการวิจัย

เป็นการวิจัยเชิงทดลองมีกลุ่มตัวอย่าง 2 กลุ่มคือ กลุ่มที่เรียนด้วยวิธีสอนปกติกับกลุ่มที่เรียนด้วยบทเรียนแผ่นโปร่งใสประกอบเทปเสียง เมื่อกลุ่มทั้ง 2 เรียน ครบถ้วนเรื่องเซตแล้ว ผู้วิจัยใช้แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนฉบับเดียวกันทดสอบทั้ง 2 กลุ่ม นำผลมาเปรียบเทียบกันด้วยสถิติ t-test

การวิจัยเรื่องนี้จัดเป็นการวิจัยหลักสูตร เพราะจะกล่าวถึงวิธีสอนวิธีเรียนซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการใช้หลักสูตร จัดเป็นการประเมินผลการทดลองด้วย เพราะมีความคาดหวังล่วงหน้าว่าบทเรียนที่สร้างขึ้นใหม่หรือมักเรียกกันว่านวัตกรรมนั้น ควรจะให้ผลการเรียนดีกว่าการเรียนแบบปกติ

3. ชื่อเรื่อง การศึกษาความเป็นประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในจังหวัดสมุทรปราการเปรียบเทียบระหว่างโรงเรียนในเมืองและนอกเมือง

ความรู้ความจริงที่ได้รับ

นักเรียนนอกเมืองและในเมืองมีพฤติกรรมประชาธิปไตยไม่แตกต่างกัน

ข้อสังเกตกระบวนการวิจัย

เป็นการวิจัยเปรียบเทียบในตัวแปรตาม คือ พฤติกรรมประชาธิปไตยที่วัดด้วยการสังเกต การทำกิจกรรมเป็นกลุ่ม โดยมีตัวแปรอิสระ คือ ทำเลที่ตั้งโรงเรียน ไม่นับเป็นการประเมินเพราะมิได้จัดเทคนิควิธีสอนใหม่ ๆ เพื่อพัฒนาประชาธิปไตย และไม่ได้มีเกณฑ์ความคาดหวังล่วงหน้าว่าควรมีระดับพฤติกรรมประชาธิปไตยเป็นอย่างไร

4. ชื่อเรื่อง การตรวจสอบคุณภาพการศึกษาวิชาสังคมศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ปีการศึกษา 2527

ความรู้ความจริงที่ได้รับ

ได้ทราบระดับผลสัมฤทธิ์ในจุดประสงค์การเรียนรู้ที่สำคัญ ๆ ว่า จุดประสงค์ใดมีนักเรียนแสดงระดับผลสัมฤทธิ์เป็นที่น่าพอใจ และจุดประสงค์ใดที่ยังมีความด้อยในผลสัมฤทธิ์

ข้อสังเกตกระบวนการวิจัย

จัดเป็นการวิจัยประเมินผลการใช้หลักสูตรที่ใช้แบบทดสอบมาตรฐานวัดกลุ่มตัวอย่างที่เป็นตัวแทนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ทั่วประเทศ เป็นการประเมินเพราะมีเกณฑ์ล่วงหน้าจากหลักสูตรว่า นักเรียนควรมีความรู้ความสามารถ ทักษะ และเจตคติอะไรบ้างที่สมควรจะเกิดขึ้นหลังจากเรียนตามหลักสูตรครบถ้วนแล้ว

ความหมายของหลักสูตรและโครงการ

"หลักสูตร" เป็นคำศัพท์ทางการศึกษาคำหนึ่งที่คนส่วนใหญ่คุ้นเคย และมีผู้ให้ความหมายไว้มากมายและแตกต่างกัน บางความหมายมีขอบเขตกว้าง บางความหมายมีขอบเขตแคบ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความคิดเห็นและประสบการณ์ที่แตกต่างกันของบุคคลนั้น ๆ ที่มีต่อหลักสูตร ยกตัวอย่างเช่น ครูบางคนคิดว่าหลักสูตร คือ เอกสารหลักสูตรที่จัดพิมพ์เป็นเล่มโดยกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ส่วนผู้บริหารโรงเรียนอาจจะคิดว่าหลักสูตรเป็นแผนหรือแนวทางการจัดการศึกษาซึ่งครูต้องจัดให้แก่แก่นักเรียนในชั้นเรียน และผู้บริหารโรงเรียนต้องรับผิดชอบบริหารให้เป็นไปตามแผนดังกล่าว เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ความหมายของหลักสูตรที่มีผู้กล่าวถึงและใช้กันมากมี 5 ประการ คือ

1. หลักสูตรคือรายวิชาหรือเนื้อหาวิชาที่เรียน (Curriculum as Subjects and Subject Matter) เป็นการมองว่า หลักสูตร คือ รายวิชาหรือเนื้อหาที่จัดเตรียมไว้ให้ผู้เรียนในระดับการศึกษาในระดับใดระดับหนึ่ง หรือสาขาวิชาใดวิชาหนึ่ง เช่น มองหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2521 (ฉบับปรับปรุง 2533) ว่า เป็นเนื้อหาวิชาที่เกี่ยวกับกลุ่มทักษะ (ภาษาไทยและคณิตศาสตร์) กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย กลุ่มงานและพื้นฐานอาชีพ

และกลุ่มประสบการณ์พิเศษ หรือมองหลักสูตรนิเทศการศึกษาและพัฒนาหลักสูตรว่าเป็นชุดวิชา หรือรายการวิชาต่าง ๆ ที่จัดสอนเพื่อให้ผู้เรียนสำเร็จการศึกษาในสาขาวิชานั้น ๆ เป็นต้น หลักสูตรในความหมายนี้ได้ เป็นที่ยอมรับตั้งแต่ในอดีต และยังคงเข้าใจกันอยู่ในปัจจุบัน ผู้ที่ให้ความหมายของหลักสูตรใน ลักษณะนี้ได้แก่ Bobbitt และ Good

2. หลักสูตรคือจุดหมายที่ผู้เรียนพึงบรรลุ (Curriculum as Objectives) หลักสูตรในความหมายนี้ หมายถึง สิ่งที่นักเรียนต้องเรียนทั้งในและนอกห้องเรียน เพื่อให้บรรลุจุดหมายและ จุดประสงค์ที่ได้กำหนดไว้ ดังจะเห็นได้จากความหมายของหลักสูตรที่ลาวาเทลลีและคณะ (Lavatelli et al. 1972: 1-2) ให้ไว้ว่า "เป็นชุดของการเรียนและประสบการณ์สำหรับเด็กซึ่ง โรงเรียนวางแผนไว้เพื่อให้เด็กบรรลุถึงจุดหมายของการศึกษา" นอกจากนี้ จอห์นสัน (Johnson. 1970-1971: 25) ยังได้ให้ความหมายว่า "หลักสูตรเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับความคาดหวังหรือ ความตั้งใจ และถ้าจะกล่าวให้เฉพาะเจาะจงไปอีกก็คือ มันเกี่ยวกับผลการเรียนรู้ที่ตั้งใจเอาไว้ และมุ่งหวังจะให้บรรลุโดยผ่านทาง การสอน นั่นคือ ผ่านทางประสบการณ์ที่จัดให้ ผ่านทางสิ่ง ที่เกิดขึ้นและสิ่ง ที่ผู้เรียนจะกระทำ

3. หลักสูตรคือแผนสำหรับจัดโอกาสการเรียนรู้หรือประสบการณ์ที่คาดหวังแก่นักเรียน (Curriculum as Plans) ความหมายนี้จะเน้นแสดงเกี่ยวกับจุดหมายหรือวัตถุประสงค์การ ออกแบบหลักสูตร การนำหลักสูตรไปใช้ (คือการสอน) และการประเมินผลเพื่อเป็นแนวทาง ให้ผู้ที่เกี่ยวข้องได้ปฏิบัติ โดยมุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้ ความสามารถ และพฤติกรรมตามที่ กำหนดในหลักสูตร แผนนี้ถูกสร้างขึ้นเพื่อสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง หรือกลุ่มบุคคล หนึ่ง ๆ โดยเฉพาะ นอกจากนี้หลักสูตรในลักษณะแผนนี้ยังอาจหมายถึงกลุ่มของแผนย่อยต่าง ๆ ที่ทำให้ผู้เรียนมีโอกาสเรียนรู้หรือมีประสบการณ์ที่คาดหวังด้วย หน่วยงาน และนักการ ศึกษาที่ให้ความหมายของหลักสูตรตามแนวคิดนี้ ได้แก่ สมิตร์ คุณานุกร สวัสดิ์ ประทุมราช กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ อารัง บัวศรี และ Saylor & Alexander

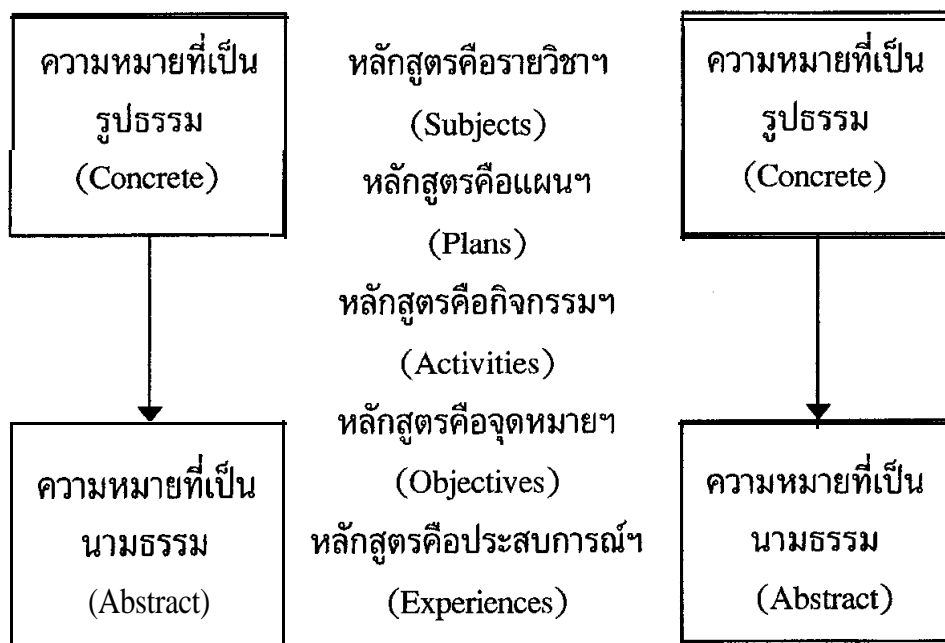
4. หลักสูตรคือประสบการณ์ทั้งปวงของผู้เรียนที่จัดโดยโรงเรียน (Curriculum as Learners' Experiences) ความหมายของหลักสูตรในลักษณะนี้ได้เกิดขึ้นในระยะใกล้ ๆ กับความหมายของหลักสูตรในลักษณะรายวิชาหรือเนื้อหาวิชา โดยแคสเวลล์และแคมป์เบลได้ให้ ความหมายของหลักสูตรในโรงเรียนว่า "เป็นหลักสูตรที่ประกอบด้วยประสบการณ์ทุกอย่างที่จัด ให้แก่เด็กโดยอยู่ในความดูแลและการสอนของครู" (Caswell & Campbell. 1935: 69) นอกจากนี้ Neagley และ Evans, Wheeler, Crow ก็ได้ให้ความหมายของหลักสูตรตาม แนวคิดนี้เช่นกัน

ในปัจจุบันนักการศึกษาและผู้ที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรได้ให้ความสำคัญต่อความหมาย ของหลักสูตรในลักษณะการจัดประสบการณ์ต่าง ๆ แก่ผู้เรียนมากขึ้น เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนา

ทั้งทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และปัญญา ครูควรสอนหรือจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้กระทำงานเกิดประสบการณ์การเรียนรู้ และมีการพัฒนาการตามที่ได้กำหนดไว้ มิใช่มุ่งสอนตามเนื้อหาสาระในรายวิชาต่าง ๆ

5. หลักสูตรคือกิจกรรมทางการศึกษาที่จัดให้แก่ผู้เรียน (Curriculum as Educational Activities) ความหมายของหลักสูตรในลักษณะนี้จะมองหลักสูตรในแง่ของกิจกรรมการเรียนการสอนที่จัดให้ผู้เรียนได้มีความรู้ ประสบการณ์ และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามที่กำหนดไว้ในหลักสูตร นักการศึกษาที่ให้ความหมายของหลักสูตรในลักษณะนี้ ได้แก่ เซฟเวอร์และเบอร์เลค (Shaver and Berlak, 1968: 9) ซึ่งกล่าวว่า "หลักสูตรคือ กิจกรรมที่ครูจัดให้นักเรียนได้เล่นเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ ทรัมป์และมิลเลอร์ (Trump and Miller อ้างถึงใน สัจจอุทรานันท์ 2532: 31) กล่าวว่า "หลักสูตรคือ กิจกรรมการเรียนการสอนชนิดต่าง ๆ ที่เตรียมการไว้ และจัดให้แก่เด็กนักเรียนโดยโรงเรียนหรือระบบโรงเรียน"

จากความหมายของหลักสูตรทั้ง 5 กลุ่มนี้ หลักสูตรมีความหมายตั้งแต่ที่เป็นรูปธรรม จนถึงนามธรรม ดังนี้ (ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ 2539: 9)

ส่วนความหมายของโครงการนั้น เมื่อพูดถึงโครงการ แต่ละคนจะเข้าใจแตกต่างกันเป็นหลายระดับ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ เช่น ผู้ดูแลเด็กในศูนย์โภชนาการเด็ก จะคุ้นเคยกับโครงการอาหารกลางวันที่ตนจัดอยู่ อาจารย์โรงเรียนมัธยมศึกษาจะคุ้นเคยกับโครงการรณรงค์เพื่อการรู้หนังสือ และโครงการเงินกู้เพื่อพัฒนาการศึกษา เป็นต้น ดังนั้น จะเห็นได้ว่า คำว่าโครงการคำเดียวกันนี้ ครอบคลุมตั้งแต่โครงการขนาดเล็กที่มีกิจกรรมไม่ซับซ้อนมากนักจน

กระทั่งถึงโครงการขนาดใหญ่ที่มีความซับซ้อนมาก และมีตั้งแต่โครงการระดับท้องถิ่น ระดับภูมิภาค ระดับชาติ และระดับนานาชาติ เป็นต้น

ไม่ว่าจะเป็นโครงการระดับใด โครงการจะมีลักษณะที่ร่วมกันคือ เป็นการดำเนินงานที่มีวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายชัดเจน มีกระบวนการหรือกิจกรรมปฏิบัติเป็นขั้นตอนตามกำหนดเวลาที่แน่นอน เพื่อนำไปสู่วัตถุประสงค์หรือเป้าหมายนั้น และมีการจัดปัจจัยตัวป้อน เช่น บุคคล ผู้ปฏิบัติงาน งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ และความรู้ทางเทคนิควิธีต่าง ๆ ป้อนให้การปฏิบัติกระบวนการหรือกิจกรรมเหล่านั้น (นিকা ซูโต และคณะ 2536: 142)

ส่วนหลักสูตรแบ่งเป็น 3 ระดับ ระดับของหลักสูตรที่ควรวิจัยและประเมินได้แก่

1. หลักสูตรระดับชาติหรือหลักสูตรแม่บท ซึ่งจะรวมถึงจุดหมาย หลักการและโครงสร้างเนื้อหาวิชาทั้งหมด ตัวอย่างของหลักสูตรระดับชาติ คือ หลักสูตรประถมศึกษา และหลักสูตรมัธยมศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิชาบังคับแกนและวิชาบังคับเลือก

2. หลักสูตรระดับท้องถิ่น จะหมายถึง การพัฒนาและการปรับหลักสูตรให้สอดคล้องกับท้องถิ่น ท้องถิ่นอาจเป็นชุมชนที่เป็นที่ตั้งของโรงเรียน สิ่งนี้ถือเป็นหลักสูตรระดับท้องถิ่น อาจได้แก่สิ่งต่อไปนี้

- ปรับรายละเอียดเนื้อหาวิชาในวิชาบังคับ ให้สอดคล้องกับชีวิตจริงของเด็กในท้องถิ่น

- สร้างสื่อการเรียนการสอนประกอบวิชาบังคับ หรือวิชาเลือก

- พัฒนากิจกรรมการเรียนการสอน หรือแผนการสอนในวิชาต่าง ๆ โดยครูผู้สอนแต่ละคน

- พัฒนารายวิชาเพิ่มเติมเพื่อใช้เป็นวิชาเลือกสำหรับเด็ก

3. หลักสูตรระดับห้องเรียน จะหมายถึง การพัฒนาวิธีสอน กิจกรรมการเรียน การใช้สื่อการเรียน และเทคนิคการวัดผลประเมินผล เพื่อใช้กับวิชาต่าง ๆ ที่ครูรับผิดชอบจัดการเรียนการสอนให้กับเด็ก

โดยสาระแล้วหลักสูตรมีความคล้ายคลึงกับโครงการในแง่การมีวัตถุประสงค์ชัดเจน มีกระบวนการหลักสูตรและกระบวนการปฏิบัติชัดเจน มีการจัดเตรียมความพร้อมทั้งกำลังคนและทรัพยากรสนับสนุน ข้อแตกต่างคงเป็นสิ่งต่อไปนี้ (สงบ ลักษณะ 2536: 109)

1. โครงการมักใช้ระยะเวลาสั้น ๆ แต่หลักสูตรจะใช้เวลาดิตต่อกันเป็นเวลายาวนานกว่าตามปกติประเทศต่าง ๆ จะปรับเปลี่ยนหลักสูตรทุก ๆ 10 ปี

2. โครงการอาจมีวัตถุประสงค์เพื่อให้บังเกิดผลใด ๆ ก็ได้ เช่น โครงการพัฒนาชุดฝึกอบรมเน้นให้เกิดผลเชิงวัสดุอุปกรณ์ โครงการส่งเสริมประชาธิปไตยเน้นให้เกิดกิจกรรมกระบวนการปฏิบัติ โครงการสร้างความสนใจทางอาชีพเน้นให้ได้ผลเชิงนามธรรม โครงการพัฒนาค่านิยมรักษาสีแกวเดล้อมก็เน้นให้เกิดผลผลิตเชิงนามธรรม

แต่ถ้าเป็นหลักสูตรจะเป็นโครงการระยะยาวที่เน้นพัฒนาให้บังเกิดผลผลิตเชิงคุณสมบัตินี้ที่พึงปรารถนาของบุคคล เช่น พัฒนาให้เกิดความรู้ ความสามารถ ทักษะ เจตคติ ค่านิยม และลักษณะนิสัยที่พึงงามบางอย่าง เป็นต้น

จึงอาจกล่าวได้ว่า หลักสูตร คือ โครงการระยะยาวที่มีลักษณะพิเศษมุ่งพัฒนาบุคคลนั่นเอง เมื่อโครงการกับหลักสูตรมีความคล้ายคลึงกันในสาระสำคัญ ดังนั้น การประเมินโครงการจึงใช้เทคนิควิธีคล้ายคลึงกับการประเมินหลักสูตร

จุดมุ่งหมายของการประเมินหลักสูตร

โดยทั่วไป การประเมินหลักสูตรใด ๆ ก็ตาม จะมีจุดมุ่งหมายสำคัญที่คล้ายคลึงกันดังนี้ คือ

1. เพื่อหาทางปรับปรุงแก้ไขสิ่งบกพร่องที่พบในองค์ประกอบต่าง ๆ ของหลักสูตร การประเมินผลในลักษณะนี้มักจะดำเนินในช่วงที่การพัฒนาหลักสูตรยังคงดำเนินการอยู่ เพื่อที่จะพิจารณาว่าองค์ประกอบต่าง ๆ ของหลักสูตร เช่น จุดหมาย โครงสร้าง เนื้อหา การวัดผล ฯลฯ มีความสอดคล้องและเหมาะสมหรือไม่ สามารถนำมาปฏิบัติในช่วงการนำหลักสูตรไปทดลองใช้หรือในขณะที่การใช้หลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอนกำลังดำเนินอยู่ได้มากน้อยเพียงใด ได้ผลเพียงใด และมีปัญหาอุปสรรคอะไร จะได้เป็นประโยชน์แก่นักพัฒนาหลักสูตร และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบต่าง ๆ ของหลักสูตรให้มีคุณภาพดีขึ้นได้ทันทั่วทั้งที่

2. เพื่อหาทางปรับปรุงแก้ไขระบบการบริหารหลักสูตร การนิเทศกำกับดูแล และการจัดกระบวนการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น การประเมินผลในลักษณะนี้จะดำเนินการในขณะที่มีการนำหลักสูตรไปใช้ จะได้ช่วยปรับปรุงหลักสูตรให้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้

3. เพื่อช่วยในการตัดสินใจของผู้บริหารว่า ควรใช้หลักสูตรต่อไปอีก หรือควรยกเลิกการใช้หลักสูตรเพียงบางส่วน หรือยกเลิกทั้งหมด การประเมินผลในลักษณะนี้จะดำเนินการหลังจากที่ใช้หลักสูตรไปแล้วระยะหนึ่ง แล้วจึงประเมินเพื่อสรุปผลตัดสินว่าหลักสูตรมีคุณภาพดีหรือไม่ดี บรรลุตามเป้าหมายที่หลักสูตรกำหนดไว้มากน้อยเพียงใด สอดคล้องความต้องการของสังคมเพียงใด และเหมาะสมกับการนำไปใช้ต่อไปหรือไม่

4. เพื่อต้องการทราบคุณภาพของผู้เรียนซึ่งเป็นผลผลิตของหลักสูตรว่า มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปตามความมุ่งหวังของหลักสูตร หลังจากผ่านกระบวนการทางศึกษามาแล้วหรือไม่ อย่างไร การประเมินผลในลักษณะนี้จะดำเนินการในขณะที่มีการนำหลักสูตรไปใช้หรือหลังจากที่ใช้หลักสูตรไปแล้วระยะหนึ่งก็ได้

ความจำเป็นและประโยชน์ของการประเมินหลักสูตร

การทำงานหรือทำกิจกรรมใด ๆ ก็ตาม คนทุกคนย่อมหวังผลและอยากทราบผลของการกระทำซึ่งเป็นธรรมชาติอย่างหนึ่งของคน ในทำนองเดียวกัน การจัดทำหลักสูตรทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรก็ย่อมต้องการทราบคุณภาพของหลักสูตรว่าดี เหมาะสมหรือไม่ นอกจากนี้ยังมีความจำเป็นด้านอื่น ๆ อีก กล่าวคือ

1. การดำเนินการสร้าง การบริหาร การใช้ และการประเมินผลหลักสูตร เป็นเรื่องของการตัดสินใจโดยบุคคล กลุ่มคน ในขณะหนึ่ง ช่วงเวลาหนึ่ง การตัดสินใจดังกล่าวนี้อาจไม่เหมาะสมหรือผิดพลาดได้ ทั้งนี้เพราะโครงสร้างและองค์ประกอบของหลักสูตรเกี่ยวข้องกับเรื่องต่าง ๆ หลายเรื่อง เช่น กฎหมาย แผนพัฒนา ขนบธรรมเนียมประเพณี ปรัชญา ทฤษฎีทางจิตวิทยา ค่านิยม ประวัติศาสตร์ สังคมวิทยา ฯลฯ เป็นต้น ซึ่งเรื่องดังกล่าวเป็นเรื่องของแนวความคิดและการปฏิบัติที่มีความซับซ้อนอยู่มาก

2. หลักสูตรเป็นสิ่งที่จัดสร้างขึ้นเพื่อพัฒนาบุคคลหลายระดับอายุ หลายระดับความรู้ หลายกลุ่มคน ซึ่งมีความแตกต่างกันอยู่แล้วโดยธรรมชาติ การปฏิบัติงานกับกลุ่มคนที่มีความแตกต่างกัน ย่อมมีปัญหาและอุปสรรคไม่มากนักน้อย

3. การดำเนินการใช้หลักสูตร ย่อมมีผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และการปกครองของประเทศ กล่าวคือ ต้องใช้งบประมาณ ต้องได้รับความร่วมมือร่วมใจจากหน่วยงาน องค์กรอื่น และบุคลากรฝ่ายอื่น ๆ ด้วย ดังนั้น จึงเป็นหน้าที่ของฝ่ายรับผิดชอบหลักสูตร จะต้องรายงานผลการดำเนินการให้ฝ่ายอื่น ๆ ทราบ เพื่อให้เกิดการยอมรับ เพื่อให้ความสนับสนุนหรือเพื่อให้ทุนอุดหนุนในโอกาสต่อไป

4. การจัดการศึกษา ถือว่าเป็นการลงทุนประเภทหนึ่ง คือ ต้องใช้งบประมาณเพื่อการศึกษา ในแต่ละปีเป็นจำนวนมิใช่น้อย ทั้งรัฐและเอกชนจึงต้องการทราบความคุ้มค่าของการลงทุนและจะได้ตัดสินใจดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งต่อไป

จากความจำเป็นดังกล่าว ทำให้ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการสร้าง การบริหาร และการใช้หลักสูตร ได้ประเมินและปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรให้เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาคนให้เป็นไปตามความต้องการของสังคมและประเทศชาติ

จึงสรุปได้ว่าคุณภาพของโครงการหรือหลักสูตรต้องมีการตรวจสอบ ไม่สามารถทึกทักว่าดีหรือไม่ดี โดยไม่มีข้อมูล หรือข้อสนเทศสนับสนุนเพื่อให้เกิดการยอมรับของสาธารณชนและหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะหน่วยงานสนับสนุนทางการเงิน ต้องการทราบผล การปฏิบัติงานตามโครงการหรือหลักสูตรว่า มีประสิทธิภาพเพียงพอกับค่าใช้จ่ายที่ลงทุนไปหรือไม่ เพราะโครงการสาธารณะที่รัฐและเอกชนจัดขึ้นไม่ว่าจะเป็นโครงการเกี่ยวกับการศึกษา สาธารณสุข การพัฒนาสาธารณูปโภค ต่างมุ่งหวังให้โครงการนั้น ๆ ช่วยยกฐานะความเป็นอยู่ของประชาชนในสังคมให้ดีขึ้นกว่าเดิม ในความเป็นจริงถึงแม้ว่าโครงการที่ริเริ่มจากความ

ปรารถนาดี และมีการวางแผนในการดำเนินการเป็นอย่างดีนั้น เมื่อนำเสนอต่อสาธารณะ โครงการแต่ละโครงการยากที่จะเกิดการยอมรับว่ามีคุณภาพ โดยปราศจากความคลางแคลงใจ โดยไม่มีรายละเอียดที่บ่งบอกถึงประสิทธิภาพของโครงการสนับสนุน ไม่ว่าโครงการนั้นจะเป็นโครงการที่ริเริ่มใหม่ หรือโครงการที่มีการดำเนินการไปแล้ว (Cronbach. 1981: 36, Posavac and Cary. 1989: 3-4) ฉะนั้น ความต้องการที่จะแสดงถึงคุณค่าและการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพของโครงการแต่ละโครงการ ด้วยข้อสนเทศที่ได้มาจากการค้นคว้า รวบรวม และวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ ที่เรียกว่า การประเมิน จึงเป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องกระทำ เพื่อยืนยันความต่อเนื่องของโครงการ การปรับปรุงแก้ไขการบริหารงาน ตลอดจนการตัดสินใจล้มเลิกโครงการหรือหลักสูตรตามแต่ผลที่ได้จากการประเมิน นอกจากนี้การประเมินหลักสูตรยังมีประโยชน์ดังนี้

1. ทำให้ทราบว่าหลักสูตรที่สร้างหรือพัฒนาขึ้นนั้นมีจุดดีหรือจุดเสียตรงไหน ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการวางแผนปรับปรุงได้ถูกจุด ส่งผลให้หลักสูตรมีคุณภาพดียิ่งขึ้น
2. ช่วยส่งเสริมและปรับปรุงการสอนให้ดีขึ้น เนื่องจากข้อมูลที่ได้จากการประเมินผล จะชี้ให้เห็นถึงข้อดี ข้อเสียที่เกิดขึ้น จึงสามารถช่วยในการวางแผนการเรียนการสอน
3. ช่วยในการส่งเสริมการเรียนของผู้เรียน เนื่องจากผู้เรียนสามารถทราบระดับการเรียน และการพัฒนาของตน จึงเป็นการสร้างแรงจูงใจแก่ผู้เรียนได้ทางหนึ่ง
4. ช่วยในการปรับปรุงการบริหารในสถานศึกษาและการปฏิบัติงานของบุคลากร
5. ช่วยในการแนะแนวทั้งด้านการเรียนและอาชีพแก่ผู้เรียน
6. ช่วยชี้ให้เห็นถึงคุณค่าของหลักสูตรที่พัฒนา

สิ่งที่ควรประเมินในเรื่องหลักสูตร

ในการประเมินหลักสูตรนั้น ไม่ว่าจะเป็นการประเมินผลความก้าวหน้า (Formative Evaluation) ซึ่งจะประเมินผลในระหว่างการพัฒนาหลักสูตร เพื่อมุ่งการปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรในช่วงเวลาต่าง ๆ กันเป็นสำคัญ หรือจะเป็นการประเมินผลสรุป (Summative Evaluation) ซึ่งจะประเมินผลเมื่อการพัฒนาหลักสูตรครบวงจรหรือใช้หลักสูตรมาเป็นเวลาพอสมควร เพื่อมุ่งการตัดสินใจว่าหลักสูตรนั้นควรดำเนินการต่อหรือยกเลิก ควรมีการประเมินให้ต่อเนื่องกัน และสิ่งที่ต้องประเมินสามารถแบ่งได้ดังนี้

1. การประเมินเอกสารหลักสูตร เป็นการตรวจสอบคุณภาพขององค์ประกอบต่าง ๆ ของหลักสูตรว่า จุดหมาย จุดประสงค์ โครงสร้าง เนื้อหาสาระ และวิธีการวัดและประเมินผล นักเรียนมีความสอดคล้อง เหมาะสม ครอบคลุม และถูกต้องตามหลักการพัฒนาหลักสูตรหรือไม่เพียงใด ภาษาที่ใช้สามารถสื่อให้เข้าใจและมีความชัดเจนในการนำไปสู่การปฏิบัติหรือไม่

หลักสูตรที่สร้างขึ้นเหมาะสมกับผู้เรียนกลุ่มเป้าหมายหรือไม่ และสามารถสนองความต้องการของสังคมและผู้เรียนมากน้อยเพียงใด การประเมินเอกสารหลักสูตรมักใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และใช้วิธีให้ผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญ หรือผู้ที่เกี่ยวข้องดำเนินการประเมิน นอกจากนี้ยังสามารถใช้วิธีอื่น ๆ เช่น การใช้การสัมภาษณ์ การตอบแบบสอบถามโดยกำหนดรายการและระดับที่ต้องการประเมิน เป็นต้น

2. การประเมินการใช้หลักสูตร เป็นการตรวจสอบว่าหลักสูตรสามารถนำไปใช้ได้กับสถานการณ์จริงเพียงใด การจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรทำอะไร มีปัญหาอุปสรรคอะไรในการใช้หลักสูตร เพื่อจะได้แก้ไขปรับปรุงให้ดีขึ้น และสามารถใช้หลักสูตรได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผล วิธีการประเมินอาจจะใช้การสังเกต สัมภาษณ์ และส่งแบบสอบถามให้ผู้ใช้ คือ ครูผู้สอน ผู้บริหาร ผู้เรียน ผู้ปกครอง เป็นต้น การประเมินการใช้หลักสูตรอาจประเมินการใช้หลักสูตรทั้งหมดก็ได้ เช่น การประเมินการใช้หลักสูตรวิชาניתศศึกษาและพัฒนาหลักสูตร หรืออาจจะประเมินเพียงบางส่วนของการใช้หลักสูตรก็ได้ เช่น ประเมินเฉพาะประสิทธิภาพการสอนของอาจารย์ หรือบรรยากาศการเรียนการสอนในชั้นเรียน เป็นต้น

3. การประเมินสัมฤทธิ์ผลของหลักสูตร เป็นการตรวจสอบสัมฤทธิ์ผลของผู้เรียน ซึ่งประกอบด้วยสัมฤทธิ์ผลทางวิชาการ (Academic Achievement) ได้แก่ ความรู้ ความสามารถในวิชาการต่าง ๆ ที่เรียน และสัมฤทธิ์ผลที่ไม่ใช่ทางวิชาการ (Non-Academic Achievement) ได้แก่ บุคลิกภาพ ความรับผิดชอบ ความสามัคคี ความซื่อสัตย์ เป็นต้น การประเมินสัมฤทธิ์ผลของหลักสูตรนั้น นอกจากจะประเมินผู้เรียนที่กำลังศึกษาอยู่แล้วยังควรติดตามผลความก้าวหน้าของผู้สำเร็จการศึกษาว่าสามารถนำความรู้ที่ได้ศึกษาเล่าเรียนไปใช้ในการปฏิบัติงานและประสบความสำเร็จในการทำงานหรือศึกษาต่อหรือไม่ เพียงใด มีความรู้และทักษะเพียงพอที่จะแก้ปัญหาและปรับตัวให้อยู่ในสังคมได้ดีหรือไม่ โดยติดตามสอบถามจากผู้สำเร็จการศึกษา นายจ้างหรือเจ้าของสถานประกอบการ ซึ่งวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ การศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์ การส่งแบบสอบถาม เป็นต้น

4. การประเมินระบบหลักสูตร ในการประเมินหลักสูตร หากประเมินในแต่ละส่วน อาจทำให้มองเห็นภาพรวมไม่ชัดเจน ไม่ถูกต้อง จึงควรมีการประเมินหลักสูตรทั้งระบบพร้อมกันไป เพราะการประเมินเอกสารหลักสูตร การประเมินการใช้หลักสูตร และการประเมินสัมฤทธิ์ผลของหลักสูตรเป็นสิ่งที่สัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน

ปัญหาในการประเมินหลักสูตร

การประเมินหลักสูตรเป็นสิ่งที่สำคัญและมีความจำเป็นจะต้องทำการประเมินหลักสูตร ในการประชุมเกี่ยวกับการประเมินหลักสูตร คณะกรรมการบริหารหลักสูตรส่วนมากเห็นด้วยว่าจะต้องมีการประเมินหลักสูตร แต่จะไม่ค่อยชอบที่จะทำการประเมิน การประเมินหลักสูตรในแต่ละระยะของการพัฒนาหลักสูตรจะพบปัญหาเกี่ยวกับเวลาที่ใช้การประเมินหลักสูตร การมีเจตคติทางลบต่อการประเมินหลักสูตร ผู้ประเมินหลักสูตรขาดประสบการณ์และความชำนาญในการประเมินหลักสูตร การประสานงานในด้านการประเมิน ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักสูตรกลัวผล การประเมินจะออกมาไม่ดี ขาดความมุ่งมั่นที่จะนำผลการประเมินไปใช้ และการกำหนดเกณฑ์ในการประเมินไม่ชัดเจน ซึ่งจะกล่าวถึงรายละเอียดต่อไปนี้

1. ปัญหาด้านเวลา การกำหนดเวลาไม่เหมาะสม การประเมินหลักสูตรไม่เสร็จตามเวลาที่กำหนด ทำให้ได้ข้อมูลช้า ไม่ทันต่อการนำมาปรับปรุงหลักสูตร

2. ปัญหาด้านความเชี่ยวชาญของคณะกรรมการประเมินหลักสูตร คณะกรรมการประเมินหลักสูตรไม่มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องหลักสูตรที่จะประเมิน และ/หรือ ไม่มีความเชี่ยวชาญในการประเมินผล บางคนมีเจตคติทางลบต่อหลักสูตร ทำให้ผลการประเมินขาดความเที่ยงตรง ไม่น่าเชื่อถือ ไม่สามารถนำมาปรับปรุง แก้ไขหลักสูตรได้ตรงประเด็น

3. ผู้ประเมินหรือผู้ที่เกี่ยวข้องมีความกลัวเกี่ยวกับผลการประเมิน เนื่องจากผู้ประเมินมีความกลัวเกี่ยวกับผลการประเมิน จึงทำให้ไม่ได้เสนอข้อมูลตามสภาพความเป็นจริง และ/หรือ ผู้ถูกประเมินกลัวว่าผลการประเมินออกมาไม่ดี จึงให้ข้อมูลที่ไม่ตรงกับสภาพความเป็นจริง

4. ปัญหาด้านวิธีการประเมิน การประเมินหลักสูตรส่วนมากจะเน้นวิธีการประเมินเชิงปริมาณ ทำให้ได้ข้อมูลการประเมินไม่ครอบคลุม ได้ข้อค้นพบที่ผิวเผินไม่ลึก เพราะการประเมินหลักสูตรเป็นเรื่องละเอียดอ่อน จึงควรใช้วิธีการประเมินเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพควบคู่กัน เพื่อผลที่ได้จะสมบูรณ์และได้ภาพที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

5. ปัญหาด้านเกณฑ์การประเมิน เกณฑ์การประเมินหลักสูตรไม่ชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นเกณฑ์มาตรฐานสัมพัทธ์ (Relative Standard) หรือเกณฑ์มาตรฐานสัมบูรณ์ (Absolute Standard) การได้มาซึ่งเกณฑ์ทั้งสองขาดการศึกษาวิเคราะห์ที่ชัดเจน จึงทำให้ผลการประเมินไม่เป็นที่ยอมรับ และไม่ได้นำไปใช้ในการปรับปรุงหลักสูตร

6. ปัญหาด้านการวางแผนการประเมินหลักสูตร การประเมินหลักสูตรมักไม่มีการวางแผนล่วงหน้า วางแผนไม่ชัดเจน ทำให้การเก็บข้อมูลไม่เป็นระบบ เช่น เอกสารการสัมมนาเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร ข้อมูลการติดตามผลผู้สำเร็จการศึกษา เป็นต้น

7. ขาดความมุ่งมั่นที่จะนำผลจากการประเมินไปใช้ การประเมินหลักสูตรจะต้องมีการชี้แจงกับคณะกรรมการประเมินหลักสูตร ให้เห็นความสำคัญของการประเมินหลักสูตรว่า

ผลการประเมินจะนำไปใช้ในการปรับปรุงหลักสูตร ซึ่งจะเกิดประโยชน์ต่อผู้เรียนในวงกว้างและในระยะยาว

8. ปัญหาด้านการประเมินหลักสูตรทั้งระบบ การประเมินหลักสูตรทั้งระบบมีการดำเนินการน้อยมาก ส่วนมากมักจะประเมินเฉพาะด้าน เช่น ด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในด้านวิชาการ (Academic Achievement) เป็นหลัก

9. ปัญหาด้านการประเมินหลักสูตรอย่างต่อเนื่อง คณะกรรมการประเมินหลักสูตรหรือผู้ที่เกี่ยวข้องมักไม่ประเมินหลักสูตรอย่างต่อเนื่อง

แบบฝึกหัด

1. ในทัศนะของท่าน "หลักสูตร" หมายถึงอะไร และเหตุใดท่านจึงมีความคิดเห็นเช่นนั้น
2. ถ้าท่านมีส่วนเกี่ยวข้องกับการประเมินหลักสูตรในหน่วยงานของท่าน ท่านคิดว่าจะพบปัญหาการประเมินในด้านใดบ้าง
3. เปรียบเทียบประเด็นความเหมือนและความแตกต่างระหว่างการวิจัยและการประเมิน
4. ค้นคว้าและระบุชื่องานวิจัยเกี่ยวกับการประเมินเอกสารหลักสูตร การประเมินการใช้หลักสูตร การประเมินสัมฤทธิ์ผลของหลักสูตร และการประเมินระบบหลักสูตร ประเภทละ 3 เรื่อง
5. "การประเมินผลจะมีขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีการวัด และนำสิ่งที่ได้จากการวัดไปเทียบกับเกณฑ์แล้ว จึงทำการตัดสินใจ เพราะฉะนั้น การประเมินผล = การวัด + การตัดสินใจ" ท่านเห็นด้วยกับคำกล่าวนี้หรือไม่ จงให้เหตุผลพร้อมทั้งอธิบายประกอบ
6. เลือกหลักสูตรที่ท่านสนใจ 1 หลักสูตร แล้วตั้งจุดมุ่งหมายของการประเมินหลักสูตร และบอกประโยชน์ที่จะได้รับจากการประเมินหลักสูตรนั้น

บรรณานุกรม

- ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539). การพัฒนาหลักสูตร: หลักการและแนวปฏิบัติ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อัสสัมชัญ.
- โชติ เพชรชื่น (ม.ป.ป.). เทคนิคการประเมินหลักสูตร. สำนักทดสอบทางการศึกษาและจิตวิทยา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- นิตา ชูโต และคณะ (2536). หน่วยที่ 14 การประเมินโครงการ ประมวลสาระชุดวิชาการวิจัยการบริหารการศึกษา. บัณฑิตศึกษา สาขาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- รัตนะ บัวสนธ์ (2540). การประเมินโครงการ การวิจัยเชิงประเมิน. กรุงเทพมหานคร: คอมแพคท์พริ้นท์ จำกัด.
- วิชัย วงษ์ใหญ่ (2523). พัฒนาหลักสูตรและการสอน: มิติใหม่. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม.
- ___ (2536). หน่วยที่ 13 การประเมินหลักสูตร ประมวลสาระชุดวิชาการพัฒนาหลักสูตรและวิทยวิธีทางการสอน. บัณฑิตศึกษา สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
- ศิริชัย กาญจนวาสี (2537). ทฤษฎีการประเมิน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สงบ ลักษณะ (2536). หน่วยที่ 9 การวิจัยและประเมินหลักสูตร ประมวลสาระชุดวิชาการวิจัยหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอน. บัณฑิตศึกษา สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- สัจด์ อุทรานันท์ (2532). พื้นฐานและหลักการพัฒนาหลักสูตร. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มิตรสยาม.
- สุจริต เพ็ชรชอบ (2523). การประเมินผลหลักสูตร. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุมิตร คุณานุกร (2523). หลักสูตรและการสอน. พิมพ์ครั้งที่ 4 กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์.
- Bhola, H.S. (1979). *Evaluating Functional Literacy*. Tehran: Hulton Educational Publications Ltd.

- Caswell, H.L. & D.S. Campbell (1935). **Curriculum Development**. New York: American Book Company.
- Cronbach, Lee J. (1970). **Essential of Psychological Testing**. 3rd ed., New York: Harper Row.
- Good, Carter V. (1973). **Dictionary of Education**. New York: McGraw-Hill Co.,Inc.
- Issaac, S. and W.B.Michael (1984). **Handbook in Research and Evaluation**. San Diego: Edits Publishers.
- Johnson, M. (19 7 0 - 19 7 1). "Appropriate research directions in curriculum and instruction." **Curriculum Theory Network**. Winter (No. 6).
- Lavatelli et al (1972). **Elementary School Curriculum**. New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Shaver, James and Harold Berlak (19 68). **Democracy, Pluralism and the Social Studies**. Boston: Houghton Mifflin.
- Stufflebeam, D.L. et al (1971). **Educational Evaluation and Decision Making**. Illinois: Peacock Publisher Inc.
- Worthen, Blaine R. and James R. Sanders (197 3). **Educational Evaluation: Theory and Practice**. Belmont, California: Wadsworth Publishing Company, Inc.